

ISTORIA ORAȘULUI TOMIS

*lipsă trecut us,
inventar,*

Biblioteca Județeană „Ioan N. Roman” Constanța

ISTORIA
ORĂȘULUI TOMIS

CONFERINȚĂ PUBLICĂ

ȚINUTĂ

ÎN CONSTANȚA ÎN SÉRA DE 25 IUNIE 1891

DE D-ȘORA

ELENA M. GHEORGHIU

CU OCASIUNEA ȚURSIUNEI STUDENȚILOR FACULTĂȚII DE LITERE DIN BUCUREȘTI.

„Inde Tomis dictus locus hic, quia fertur in illo
Membra soror fratris consecuisse sui.”

OVIDIUS.

Cu o fotografie reprezentând statua lui Ovidiu la Constanța

BUCUREȘTI
TIPOGRAFIA „GUTENBERG” JOSEPH GÖBL
23, STRADA DOAMNEI, 23
MDCCLXXCI

ISTORIA ORAȘULUI TOMIS

*Conferință publică ținută în Constanța în seara de 25 Iunie 1891
de domnișoara Elena M. Gheorghiu, cu ocaziunea excursiunii studenților Facultății
de Litere din București*

„Inde Tomis dictus locus hic, quia fertur in illo
Membra soror fratris consecuisse sui.”

OVIDIUS.

Domnelor și Domnilor,

Fericita inspirațiune a d-lui profesor Gr. Tocilescu, de a face pentru prima oră o excursiune archeologică cu studenții și studentele Facultății de litere, ne-a procurat mult dorita ocaziune de a vedea locuri cari, pe lângă farmecul ce oferă ochilor, sunt și interesante prin strinsa legătură ce o au cu istoria trecutului.

Nu viû cu presumpțiune de conferențiară, de ore-ce acest titlu implică cunoștințe vaste în materie; vă voiû face numai o expunere cu totul simplă din puținele mele cunoștințe, ajutată și de note relative, ce d-nul Tocilescu a bine-voit a-mi pune la dispoziție. Din aceste dar, și în puținul timp de care am dispus, am înjghebat scheletul istoric al acestui oraș, care a fost odinioră metropolă a Pontului și este celebru și ca locul suferințelor poetului Ovidiû.

Interesul unor asemenea studii e cu atât mai mare, cu cât ne vom gândi la rolul ce orașele grecești de la Marea Negră au jucat în evul vechiû și evul de mijloc, rol destul de însemnat din punct de vedere politic, comercial și cultural, pentru ca să merite a preocupa atențiunea istoricului și archeologului, mai ales că : istoria acelor orașe e strins legată cu origina națiunei române.

Aceste orașe ne întâmpină deja pe la începutul său jumătatea secolului al VII a. Chr. ca niște semințe ale culturii eline plantate în mijlocul lumii barbare de la Nord. Ele innodă relații de tot soiul, mai ales comerciale cu acești barbari și servă ca întreprinderi și factori de schimb ale mărfurilor greco-orientale cu produsele indigene; întocmai cum în evul mediu vor servi ca bănci și porturi ale republicilor Italiene: Genua, Veneția, Pisa etc.

Aceste orașe sunt amestecate în toate evenimentele sevrășite în partea răsăritenă a peninsulei Balcanice, începând cu expedițiile lui Darius, regele Persiei, ale lui Philip și Alexandru regi Macedoniei, cu expedițiile lui Lisimach și ale cuceritorilor romani, până la epoca invasiunii barbarilor, până la războaiele între Bizanțini și Bulgari, și în fine, până la operațiunile rusești și române din timpul nostru.

Orî cât de modest ar fi fost rolul acestor cetăți, totuși nu trebuie să uităm, că ele au format, ca să șicem ast-fel, verigele lanțului între Orientul luminat și Nordul Barbarilor, și deci merită a fi considerate printre factorii principali ai civilizației greco-italiote.

Cu atât mai interesantă este dar istoria lor, cu cât ea scapă atenției scriitorilor vechi, cu cât isvórele scrise nu limpeșesc cu o lumină directă istoria acestei părți a trecutului omenesc, care rămâne afară și din tablourile schițate de cea ce se numește literatură.

Acésta e un motiv mai mult pentru a chema în ajutor alte mărturii în lipsa isvórelor literare. Vom consulta deci monumentele și documentele arhivei de piatră a acestor cetăți, câte au putut scăpa din ghiara timpului și din mâna omului, mai distrugătoare de cât timpul.

Nu mai cu ajutorul unor atarî inscripțiuni putem îndeplini în parte lacuna, ce ne-o lasă isvórele scrise; inscripțiunile numai ne ajută ca să reinviem și să ridicăm în picidre prin gândire orașe mari și populate, cari înflorise odinioară pe aceste țermuri de mult timp părăsite. — Din orașele helenice, trei mai însemnate și anume *Tomis*, *Istropolis* și *Callatis* au cădút în partea noastră o dată cu anexarea Dobrogei, și prin acest fapt s'a deschis cartea istoriei acelor orașe, cari păreú a rămâne, sub barbarismul turcesc, șterse pentru tot-déuna din Istoria Universală.

Tochmai în dorința d'a visita ruinele acestor orașe și de a le întreba, ce ne pot grăi ele din gloriósele lor anale, am pornit 70 la număr, studenți și studente Universitare, începând drumul din Brăila ca: pe la gurile Dunărei să brăsdăm valorile mării și s'ajungem unde ne găsim.

Nu va fi cred displăcut, Dómnelor și Domnilor, ca înainte d'a vorbi de orașul Tomis, să arăt în scurt localitățile antice, ce am vizitat în escursiunea noastră.

Prima dintre acestea fu *Iglița*, vechiul municipiú *Troesmis*. Acéstă localitate, departe la o oră de Măcin, a dat la ivélă un număr mare de inscripțiuni latine, scóse din ruinele celor doué fortărețe romane, ce se află acolo. Situația locului și natura ruinelor ne arată importanța lor în epoca romană. Ruinele se înalță pe un promontoriú, tochmai aclo unde Dunărea și încovóe trufașul ei curs și unde ochiul măsórá spaciuri întinse în zarea lucie a riului.

Acéstă regiune, tot-déuna expusă năvălirii barbarilor: Scyți, Geți, Daci,

Goji etc., explică necesitatea celor două *castra stativa* cu turnurile lor de apărare, a acelor ziduri cu șanțuri și cu 3 șiruri de circumvalațiuni.

În timpul Romanilor, această localitate era cunoscută sub numele de *Trocsmis*, după cum dovedesc inscripțiile și poetul Ovidiu, în una din scrisorile sale către Cneius Pomponius Graecinus.

În această epistolă, după ce îl felicită că e numit guvernator aci, îi deplânge soarta, căci va trebui să trăiască în mijlocul barbarilor Geți, cari înmăie vârful săgeților în venin de șarpe și jertfesc pe altare victime umane.

Afară de Ovidiu, — Ptolomeu, Tabla Peutingeriană, Itinerariul Antonin, ne vorbesc de acest municipiu. Dar până mai acum 3 decenii nimeni nu știa unde se află *municipium Trocsmis*.

Astăzi însă, grație săpăturilor mai multor învățați franceși, precum și cele întreprinse de d. profesor Tocilescu, posedăm unul din materialele cele mai bogate, ce se poate avea asupra istoriei unei vechi cetăți, și mai ales asupra istoriei armatei romane în epoca imperială. Acest material ar mai putea crește prin săpături mai departe, căci cel puțin 3 din 4 părți ale ruinelor de la Iglîța mai rămân încă nedesgropate.

Este de regretat, că lipsa unei legi care să asigure conservarea monumentelor și ruinelor antice, a dat privilegiu proprietarului Iglîței să strice săpăturile sistematice ale profesorului nostru, să dărâme zidurile, pentru ca să vină pétra pentru construcții.

Să sperăm însă, că o lege protectoare a antichităților va veni cu un moment mai înainte să pună capăt unui asemenea vandalism.

Căci de sigur, dómnelor și domnilor, numai păstrând aceste rămășițe ale unei vieți de veacuri trecută, vom putea face să scapere scânteia strălucitoare, care să lumineze întunerecul ce acoperă acel trecut. Adevărul acesta e incontestabil, căci numai iubind și onorând trecutul o națiune poate să își dea mai bine sêma de rolul său, preparându-și ast-fel viitorul.

După ce cu regret ne despărțirăm de acele sfinte ruine, ce deșteptase în noi entuziasmul antiuității, străbăturăm întregul curs al Dunărei, intrând în mare pe canalul Sulina. Voiu trece sub tăcere impresia neștersă ce nemărginirea mării lasă în mintea călătorului; nu pot însă uita că priveliștea acestei mase nefârșite de apă te face a te gândi cât ești de mic față de natură, și în uimire, recitezi versul nefericitului Ovidiu:

„*Quodcumque adspicias, nihil est nisi portus et aer*”

„*Ori încotro 'ți arunci privirea, nu e de cât apă și aer.*”

După o plutire de două ore între aer și apă, puserăm piciorul pe insula *Leuce*, azi numită a *Serpilor*.

Acastă insulă e menționată încă din antichitate de Herodot, Pindar și Euripide cu ocazia amintirii unui templu ridicat în onorea lui Achille, eroul lui Homer, pentru care și insula pe atunci se mai numea „*Ἀχιλλέος νήσος*”. Singurul monument ce s'a găsit până acum aci este inscripțiunea de pe baza unei statui ridicate de către orașul Olbia în onorea unui bărbat de origină din Leuce.

Acastă inscripțiune n'are începutul, iar restul ce s'a descifrat și pu-

blicat de d. Tocilescu sună în traducere ast-fel: «și pe cei ce au cuprins prin piraterie marea Elinilor și-a omorât el și tovarășii lor și au alungat din insulă și ducându-se în oraș a devenit de mult și de mare folos poporului din Olbia; și de aceea și-a cinstit pe el încă în viață cu daruri, și după moarte și-a îngropat cu cheltuiala publică și poporul din Olbia a crezut de cuviință să și facă statua pentru a și perpetua memoria faptelor sale, «și orașul arată tuturilor Elinilor că: cetățenii insulei prețuiesc patria și pe amicii lor și pe cei bine voitori față de dânsii, și și onorează cât timp trăesc, iar după moarte le dau recompense meritate.»

Așă, această insulă e cu totul părăsită. Câți-va marinari români și trei paznici turci fură singurele viețuitoare ce ne întâmpinară la debarcader. Iar în aer sbura d'asupra capetelor stâncilor, cârduri, cârduri de paseri marine, care în strigăte stridente și sfâșietore ne povestea întręga epopee a acestei insule, făcându-ne atenți asupra stării ei actuale.

Urme de vechi construcții, fragmente de olării, canaluri ce duc apă în cisterne brăzdând insula, sunt destule motive cred, pentru a da gust unuia dintre noi ca: sub conducerea neobositului profesor d. Gr. Tocilescu, să întreprindă o cercetare sistematică în insulă.

Căci, cine știe, dacă acele pietre pe care ieri le călcăm cu atâta indiferență, nu ne vor servi mâine la reconstruirea unei interesante părți din istoria omenirei, a cărei lipsă încă n'oi simțim? sau dacă pietrele ce se năruiau în urma noastră în valuri nu conțin săpate pe dănsule pagini întregi din bătrâne anale, — pentru că dacă uneori o literă e cheia unei inscripțiuni, cu atât mai mult o piatră va fi pôte deslegarea unei întregi epoci! . . .

Odată plecați din insula Leuce, gândul ni se duse cu 91 mile înainte spre orașul, unde Ovidiul trăise cea mai nefericită parte a vieții sale. Aci, după o liniștită plutire de 14 ore, sosirăm Marți 24 Iunie la ora 3 de dimineață.

Tomis dar, sau Constanța de astăzi, va ocupa d'acum înainte conferința noastră.

Nu mai departe de cât zilele trecute, într'o conversație cu bravul și amabilul comandant al bricului Mircea, domnul maior Coslinsky, m'am convins că încă nu este risipită inoiala asupra locului, unde se va fi înălțat odinioară Tomis; și de și cu slabe cunoștințe întărită, m'am incumetat totuși ca să conving chiar și pe un comandant de marină, că este mai mult de cât certitudine că: aici, în această frumoasă și atrăgătoare Constanța, a trăit și a suferit Ovidiu. Aci a grăit el cu barbarii Geți și cu Tomitanii semi-greci, și că de pe virful colinei din spre satul Anadolkoî, poetul Sulmonei privea, frământat de gânduri, valurile nesfârșite ale mării, cătând în zarea depărtată catartul vre-unei corăbii, care să și aducă veste bună de la scumpa și patrie și soție.

Cu alte cuvinte, dânelor și domnilor, voesc să arăt, că Tomis nu pôte fi așezat de cât păcătoasă limbă de pământ, care înaintează în mare, și că orașul de mai târziu pe care și zidește Constantin cel Mare dându-i numele surorii sale Constanța, este făcut chiar în locul și pe sfărâmurile vechiului Tomis; iar nici de cum nu este un oraș deosebit, cum crede

d-l Mommsen și alți învățați. Opiniunile că orașul Tomis ar fi fost când la Kiew în Rusia, când la Lacul Oviduli în Basarabia, când la Stein-am-Anger în Austro-Ungaria sau Timișóra în Banat, nefiind întru nimic serioase, le lăsăm la o parte. Ne vom opri numai asupra părerei d-lui Papadopoulos Vretos, adoptată, spre mirarea noastră, și de d-l Mommsen, că : Tomis ar fi fost pe locul unde se află astăzi satul Anadolkoï din vecinătatea Constanței.

Acastă părere și-a luat naștere din împrejurarea, că în 1851 Papadopoulos Vretos a găsit în acest sat o inscripțiune cu numele orașului Tomis.

Acea inscripție fiind cea d'ânteiu care menționa orașul, opiniunea de mai sus putea atunci să trecă de probabilă.

➤ Astăzi însă, când în orașul Constanța s'a găsit nu una, ci peste 15 inscripții cu : ἡ βουλή καὶ ὁ δήμος τῆς μητροπόλεως Τόμειος, când tot d'aci s'a scote din pământ și de pe țărmurile mării monede de bronz ce pörtă pe ele numele orașului Tomis ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΠΟΝΤΟΥ ΤΟΜΕΩΣ, și când pe d'altă parte la Anadolkoï nu s'a mai găsit vre o altă inscripție, nici se găsesc resturi de ruine antice, opiniunea d-lui Papadopoulos Vretos și-a perdut cu totul terenul.

Cât despre originea orașului, mărturiile antiuității sunt de acord a recunoște că : Tomis este o colonie a acelor bravi Milesieni, cari încă de prin secolul VIII-a a. Chr. au fondat pe țărmul sudic al Propontidei și la Marea Neagră un întreg domeniū colonial. Milesienii sunt dar fondatorii acestui oraș. Asupra numelui locului unde s'a înălțat cetatea, legenda ne spune că : Medeea pe când fugea de tatăl său, pe care'l părăsise, vedându-se amenințată a fi prinsă de densusul, injunghia pe fratele său Absyrt și'l făcu bucăți, respindu-i membrele în toate părțile. «Acest loc fu deci numit Tomis, ne spune Ovidiū, fiindcă acolo, se dice că o soră a tăiat membrele fratelui său» :

*«Inde Tomis dictus locus hic, quia fertur in illo
Membra soror fratris consecuisse sui».*

Acésta însă nu e de cât o încercare etimologică d'a esplica numele de Tomis după configurațiunea cea mult variată a litoralului în legătură cu verbul τέμνω = a îmbucătăți.

Cată încă să menționăm, că în numismatica orașului Tomis găsim unele monede cu bustul unui eroū și cu inscripția ΤΟΜΟΣ ΚΤΙΣΤΗΣ «Tomos fondatorul», ceea ce nu pöte fi de cât un eroū eponim, inventat de imaginația poporului, cum a fost Romulus pentru Roma, Bucur pentru Bucuresci, etc.

➤ Inșă nu trebuie să uităm că : origina orașului Tomis, ca și origina tutulor cetăților, e înfrumusețată cu legende, întocmai ca un castel vechiū, dărîmat de timp și de elementele naturei, care împodobit fiind în cursul vécurilor de iederă verde și frumösă, presentă o înfălișare veselă, plăcută, un aspect din cele mai poetice ; iar dacă ne încercăm a înlătura iedera de pe densusul, vedem că aspectul cel încântător era numai o ilusie, căci sub iederă remăn zidurile cele vechi, căđute și röse de plöie. ➤

Tot ast-fel și legenda s'alipește de origina cetăților, ca să le dea o însemnătate mai mare.

Acum, după ce cunoștem origina orașului ce ne preocupă, să spunem câte-va cuvinte asupra istoriei sale politice.

Încă din secolul al VI-a a. Chr. pe lângă cele-lalte colonii Pontice, se menționează și orașul Tomis.

Se spune că Darius, regele Perșilor, cu ocazia expediției sale în contra Scyților, a supus toate popoarele Tracie, precum și orașele de la Marea Neagră.

Dominațiunea însă a Perșilor n'a putut fi de cât de o durată scurtă, de ore-ce după expedițiunea lui Darius încep răsboiele Perșilor cu Grecii. Apoi orașul Tomis e silit să plătească un tribut Odrizilor, un ném tracic, care isbutise sub regele lor Sitalces să formeze un imperiū în peninsula Balcanică până la Dunăre și Marea Neagră.

După desființarea regatului Odrizilor, Tomis e supus de Alexandru cel Mare și în urmă de Lisimach. Ca dovadă de pierderea autonomiei orașului, s'a păstrat monede de aur de atunci cu efigia lui Lisimach și cu inscripția TO (Tomis). În secolul al III-lea a. Chr., lucrurile se turbură în peninsula prin năvălirea Celților, care impun un tribut anual coloniilor grecești de la Marea Neagră.

Tot în acest secol, vedem că : între Callatieni și Istrieni se naște un război pentru comerțul orașului Tomis, fiind-că cetățenii Callatieni voiau să facă din acest comerț un monopol al lor. Acesta ne arată că Tomis devenise acum unul din porturile cele mai însemnate ale litoralului apusén al Pontului Euxin.

În secolul I-ii a. Chr. Romanii încep operațiunile lor de cucerire în peninsula Balcanică, și după mai multe expediții ajung a stăpâni până la Marea Neagră. Tomis, precum și cele-lalte cetăți Pontice, mulțumite că au scăpat de invasiunile barbare și dorind să nu fie împedicate în dezvoltarea comerțului, se supun de bună voe intrând în clientela Romanilor.

La anul 29 a. Chr. se formază provincia romană Moesia ; în ce stare însă se afla orașul nostru pe la începutul secolului I-ii, ne-o spune poetul Ovidiu, care și petrecu aci ultimii 8 ani ai vieții séle (anul 9—17 a. Chr.).

Nu vom debate care să fi fost cauzele ce au determinat pe mărinosul August să trimită în surghiun pe un poet așa de mare și atât de gustat de contemporanii săi.

Orî-care ar fi fost acea cauză : *Ponticele* și *Tristele* nemuritorului poet, forméză un precios tezaur de cunoștințe asupra populației acestui oraș.

Ovidiu, după o lungă și periculoasă călătorie, veni în aceste locuri, unde tot ce-l înconjură, în loc să-l consoleze, îi amăra zilele. Căci dintr'o țară așa de frumoasă, cu o climă atât de dulce ca a Italiei, se vedea acum osindit să trăiască într'o climă rece, pe un pământ sterp și strein, în mijlocul a tot soiul de barbari. «Nu veđi, ne spune el, de cât pământuri góle, fără umbră, fără verdéță ; nu simți vre-o dată primăvara încoronată cu flori ; nu se vede nici seceriș, nici cules de vie ; cântul paserilor nu s'aude printre ramuri, căci arbori nu sunt ; o câmpie întinsă acoperită de pelin, aridă și bătută de vânturi, se întinde atât cât ochiul póte cuprinde. Iar marea, când îți arunci ochii pe ea, pare că n'ăi înainte de cât o câmpie întinsă, gólă și ondulată».

Ce trist spectacol pentru niște ochi deprinși cu natura grațioasă, variată și accidentată a Italiei și frunzișul tainic al vilelor romane !

Dar nu numai clima nemulțumește pe poetul nostru, ci și locuitorii, în mijlocul cărora este osândit să trăiască. Ei sunt gâlcevitori, tot-d'a-una armați și gata pe bătae, și nu e judecată care să nu se sfârșescă prin lovitură de cuțite. Privirea orașului era și mai îngrozitoare : Femeile, departe de a țese și de a tórce, măcinau grâul și cărau apa cu donița pe cap. Ulițele și piețele erau adesea cutreerate de Sarmații și de Geții călări. Aceștia avéu glasul aspru, privirea sălbatecă, barba și părul lung, țineau un arc în mână și un cuțit la brâu, de care adesea se serveau. Vântul sufla cu atâta violență în cât răsturna zidurile; iarna e lungă, aspră și riguroasă; zăpada, abia cunoscută unui italian, acoperă pământul în timp de luni întregi. Vinul și marea înghiață, iar chervanele străbat mările. Vinul înghiață în butoie, și spre a-l bea, 'l sparg cu topórele. Bărbații sunt îmbrăcați de la cap până la picior în blăni de animale sêlbatece, care le acoperă obrazul, lăsând numai barba inslotă de ghiață.

Dar s'ascultăm mai bine pe însuși Ovidiu, cum se tânguește în măestritelile-î versurî :

Când mai adie vântul rēcoritor al verei,
Avem un zid de valurî, prin care ne scutește
De cruda năvălire curgând la mijloc Istrul ;
Vaî însă când sosește posomorîta iarnă
Rînjind grozava-î buză, și când începe gleba
A cānunți cu'ncetul sub marmora de ger !
Și crivēțul pornește, și néua umple nordul,
Și cade, cade, cade, nicî sórele, nicî plóia
N'o mai topesc acuma, căci frigul o 'mpetreste
Și până să dispară un strat, s'așterne altul,
Ș'adesea aste cuiburi de ghețurî îndesate
Priveștî într'o grămadă zăpezî de douē ernî !

Ș'atâta 'i de cumplită furtuna deslântată,
In cât răpește case, ducēndu-le departe,
Și turnurî maestóse în praf le risipește ;
Și sgduit atuncea din temelie polul,
De spaimă se 'nfóră sēlbatecele ginți !

Și barbarul îmbracă nădragî și piei informe,
Cât din a lui făptură d'abia se vēd obrazîi,
Dar până și prin blană dă gerul în putere,
Și pulberea de ghiață pe barbă scānteiază ;
Și te coprinde gróza .când sloiurî cristaline
Se 'nchiagă printre plote și se ciocnesc cu frémăt
L'a capului mișcare ; și 'n vase 'nghiață vinul
De-l scoți în bolovane păstrând figura ólei,
Și 'n loc a sórbe spună, mănâncî bucăți de vin ! etc.

Așa petrecea poetul amorurilor ușóre, ecă ómenii ce acum el e silit să vadă și s'audă.

Tot el ne mai arată că Tomis este tot-d'a-una în primejdie despre părțile Dunărene, dinspre Sarmați și Bastarni, cari îndată ce îngheță Du-

nărea năvălesc în cete isolate, răpesc pe ômenî și cireșî de vite, aruncând săgeți otrăvite prin jurul orașului Tomis. Alte ori nĂmuri întregi trec riul și vin să înconjure orașul. OvidiĂ, care nici în tinerețe nu purtase armele, să vede acum silit la bĂtrĂnețe să îmbrace platoșa și coiful, să ia gladiul și s'alerge la ziduri. Despre aceste nĂvăliri OvidiĂ se exprimă ast-fel :

„Atunci dară când Prutul și Dunărea spumĂndă
De iarnă îmbrăcișate prin pelița de gheață,
P'a Istrului luciôsă și măsurată cale
CĂlărî pe cai sălbaticî, vrĂjmașii vin încôce,
Vestind a lor sosire săgeșile ce sbôră,
Și rĂmĂnĂnd drept urmă pĂmĂntul despuiat!

ȚĂraniî fug departe, lĂsĂnd cĂmpia pradă,
Și barbarul rĂpește puțina'î avuție,
Tot ce putu să strĂngă, sĂtĂnel prin sudore :
Și carele și turma, și sĂrĂcia tĂtă!
Apoi pe robî î lĂgă, cu mĂinele la spate....
SĂ duc, sĂ duc sermanii privind cu desperare
În urma lor ogôre ce n'o sĂ le mai vașă,
Și focul ce sĂ 'nalță din șubrede colibe ;
CĂci barbarul aprinde, dobôră, mistuește
Tot ce nu pĂte duce, tot ce nu vrea sĂ ducă
Și stolorî de victime sucumbă sub sĂgĂta
În vîrf încĂrligată, al cĂrei fer suspese
Din erburî ucigașe un suc înveninat!

*Aci și'n timp de pace rĂșoiul te 'ngrozește
De nu mai veșî pe barbarî, e spaîma ce 'fî o lasă ;
Și nimenî nu cutĂză, pe cĂmp sĂ tragă brazde ;
Și țelină uitatĂ rĂmĂne sterp pĂmĂntul ;
Un pom nu se zĂrește, pe care ca 'n vechime
SĂ scrie un Aconții cuvinte de iubire
Peliul singur numai infirm îmbracă șesul,
Și nu rodește cĂmpul de cĂt amĂrĂciunii!“*

În cei opt ani, cĂt petrecu dĂnsul la Tomis, învĂță limba Geșilor, așă cĂ ajunsese a scrie chiar versuri într'Ănsa.

Locuitorii, cĂt de barbari erau, fiind mĂndri cĂ au cĂpĂtat un așă mare scriitor, 'l scutiră de sarcine și imposite. Orașele vecine 'î decernară o coronă de laur, pe care ne spune el cĂ o primi cu mult regret. Anii se scurseră, fĂră ca nimic sĂ pĂtă vindeca acĂstă inimă rĂnită, și pĂnă ce închise ochii 'și ținu privirile ațintite asupra orașului, care după cele șĂpte coline, privea la picĂorele sale Universul supus. Dar, tĂte speranțele 'î fură zadarnice, mĂnia monarhului fu neînblĂnditĂ, și mĂrtea 'l surprinse în vĂrstă numai de 59 ani. Se spune cĂ : Tomitanii, plini de admirație pentru poetul exilat, 'î ar fi fĂcut o frumôsă înmormĂntare, înălțĂnd peste rĂmĂșișele mortuare, o movilă.

Orî unde ar zace aceste rĂmĂșișe, Tomis, Constanța romĂnescă de ađi, a știut sĂ onoreze memoria unui geniĂ așă de mare și unei inimî așă de simțitĂre, înălțĂnd pe piața principală a orașului, efigia în bronz a nemuritorului poet cu urmĂtorul epitaf, ce singur și-l compusese :

*Hic ego qui jaceo tenerorum lusor amorum,
Ingenio perii Naso poeta meo,
At tibi qui transis, ne sit grave quisquis amasti
Dicere : Nasonis molliter ossa cubent.*

Ceea ce ar suna cam ast-fel în românește :

«Aci zac eu poetul Nasone, cântătorul dragostelor tinere, care am «perit din pricina geniului meu, și tu care treci, ori-cine ai fi și iubești, să «nu'ți fie greu a «dice : fie țărâna ușoră lui Ovidiū!»

Și ori de câte ori «v-astră, veți trece pe din naintea acestei statuī, să nu uitați pe autorul «Metamorfoselor și Heroidelor» care «și sfârșește cariera, scriind cu lacrimi de sânge : «Tristele și Ponticele!»

Dar Ovidiū cu descrierile lui, ne-a făcut să ne abatem puțin de la materia noastră.

Întâmplările ivite în imperiul roman după mórtea lui Tiberiū, a făcut ca Tomis să nu să pótă mult timp bucura de bine-facerile acelei «pax romana» atât de mult dorită și căutată. Neastâmpăratul popor al Dacilor, profitând de turburările din imperiū, treceau continuū Dunărea, jefuind Tomis și cele-l'alte orașe grecești, ba încă, sub Decebal, Dacia ajunsese să supună la tribut până chiar și pe poporul-rege. A trebuit un geniū militar și un împărat mare, cum încă n'avusese Roma, pentru ca Dunărea s'ajungă o frontieră sigură a imperiului și pentru ca și orașele pontice să se pótă bucura de o viață mai liniștită.

Cu Traian dar, începe o nouă epocă de prosperare și mărire a orașului Tomis. Acesta devine metropola seu capitala unei confederațiuni, al cărui congres se numește : Το κοινόν τῆς Πενταπόλεως și mai târziu Εξάπολεως, la care lua parte deputații a șese orașe : *Tomis, Istros, Callatis, Dionysopolis, Odesus* și *Marcianopolis*. Portul seu capătă o însemnătate mare, corăbii din toate țările Mediteranei vin să 'l viziteze; corporații de navigatori din Alexandria (οἰκος τῶν Ἀλεξανδρείων) înalță temple lui Jupiter Serapis, Senatul și poporul Tomitan închină împăratului liberator temple, statuī și edificii, populația crește și prosperă.

Orașul se înfrumusețază, — și dacă ar fi să judecăm numai după resturile de colóne și de capitele de porfir și marmoră de Paros, după mozai-curile și inscripțiile aflate până astă-zi în Constanța, — ne putem face în deajuns o idee că: acolo unde ați tatarul sêrac se adăpostește cu familia într'un întunecos bordeiū, se ridică odată mărețe templuri, splendide palaturi, piețe largi și amfiteatre, în care furnica o populațiune numerosă și activă, industriosă și comercială.

Aci este locul a ne aminti că: dacă geniul istoric, care percurge vécurile și le cântărește, ar pune întrebarea : când a fost mai mare splendóre la Tomis, ați, saū acum 2,000 de ani? N'am sta mult la îndoială, ca să dăm răspunsul.

Dar timpul în mișcarea-ī neobosită schimbă starea vechiului Tomis, și 'i aduse în loc o epocă de decădere. Roma nu mai este în stare să apere cu aripele sale lumea, barbarii de toate părțile năvălesc asupra-ī, Dunărea nu mai pótă fi un boulevard de apărare.

Goșii, Hunii, Carpii, Bastarnii ard și pustiesc întreaga costă a Mării Negre. Trebuie să vie un Constantin cel Mare, pentru ca pe vechiul Tomis în ruine să rezidescă un nou oraș cu numele surorii sale Constanța.

O nouă perioadă începe acum pentru orașul nostru, creștinismul 'și așază aci scaunul episcopal, și istoria cunoște mai bine de 12 episcopi Tomitani, cari s'au ilustrat, apărând preceptele lui Christ chiar contra unor împărați ca arianul Valens, care a făcut din episcopul Vetranius un martir. Să nu uităm că Biserica română e chemată ca să jöce aci un rol însemnat și că: mărăța Catedrală a Constanței, cu frumosul său decor intern și extern, trebuie să devie antvonul, după care să se propage cuvântul Domnului mântuitor, evangheliul său.

Dominațiunea însă a Hunilor, continuată de a Bulgarilor, preface în cenușe orașul lui Constantin. Și cu toate încercările împăraților Byzantini de a 'l reconstrui, Constanța nu pöte să mai atingă starea de odinioară. Un port însemnat al Genovezilor în evul de mijloc, e părăsit sub împărăția Turcilor, așa că până la 1856 Constanța nu e de cât o pustietate, unde 8—9 colibe servesc de adăpost cător-va pescari.

Prin construirea liniei ferate Cernavoda-Constanța de către o societate engleză, prin îmbunătățirea relațiilor din imperiul otoman, și mai cu sémă de când Dobrogea s'a alipit la coróna României, Constanța a ajuns unde este: un punct de atragere pentru cei ce au nevoie a 'și recori corpul în apele mării, sau a 'și încălđi sufletul și a 'și mări entusiasmul, scormonind archiva de piatră a vechiului oraș și a unei vieți de vécuri trecută.

Și cu toate că Ovidiu đice în două versuri:

„Pustie, tristă, nudă, nici arbore, nici frunză,
„Fugi, fugi d'acéstă țară tu omule ferice!

Noi am venit și vrem cât mai mult a rămâne aci.

Romani, strămoșii noștri, ca să pöta duce civilizațiunea între barbari, întrebuințază arma. Pentru ei timp de pace nu era.

Astă-đi însă, după atâtea vécuri, după atâtea frământare, pentru omnire încep să lucescă raze mai line. După secolii armelor, ai barbariei, vine secolul științei, secolul gândirei.

Gândirea, o dată ce a prins avânt puternic, nimeni nu o pöte opri. Nici armele, nici barbaria n'o mai pot stinge.

Noi, care suntem într'armați cu lumina științei și mânuim sabia gândirei, nu avem a ne teme nici de arme, nici de barbari.

Acum 12 ani, pe aici au fost pustie locuri cu orientale obiceiuri. Acum nu mai sunt.

Căci noi în loc să fugim de țara acesta, precum ne îndemnă Ovidiu, ne-am apropiat de ea.

Ne-am apropiat de ea, pentru că ea într'o vreme a fost a noastră, și acum a noastră este.

Ne-am apropiat de ea ca să 'l luminăm trecutul, precum civilizația românescă, adusă aci numai de un deceniu, îi luminează prezentul.

Cu atât mai mult viitorul îi va fi strălucit, când luminele trecutului o va face conscientă de ce a fost.

Noi, mici urmași ai marilor strămoși, vom căuta din toate puterile noastre să contribuim la mărirea ei, precum și strămoșii noștri au cercat s'o facă. Dacă ei n'au isbutit pe deplin, acesta a fost mai mult din pricina grózei vremurilor. Ovidiu nu s'ar fi gândit, că astă-zi statua sa se va înălța mărețã pe aceste locuri odinioară barbare.

Nu s'ar fi gândit, căci pe atunci resboiul era și în timp de pace. Astă-zi lumina științei și a civilizației ne face să avem pacea sufletului și în timp de răsboi. Ea ne-a condus până aci, și ea ne va conduce fără șovăire și de aci înainte!...

(Aplause prelungite).

BUCUREȘTI
TIPOGRAFIA „GUTENBERG“ JOSEPH GÖBL
23, STRADA DÔMNEI, 23.

